

Araştırma

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİ BİREYLER HAKKINDAKİ FARKINDALIKLARI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sağlam¹

Dr. Özgür Altındağ²

ÖZET

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Nicel yöntem ilkelerine uygun olarak tarama modelinde tasarlanan bu çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan 15 soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma verileri bu görüşme formu kullanılarak Malatya İnönü Üniversitesi'nde eğitim gören ve çalışmaya katılmayı kabul eden rastgele seçilen 525 öğrenci ile Ocak 2016 – Haziran 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 21,0 paket programı ile çözümlenmiş, araştırma sonuçları frekans tablolarından yararlanılarak ortaya konulmuştur.

Araştırma sonucu elde edilen verilerde öğrencilerin % 8,6'sının ailesinde engelli bir birey olduğu, %26,09'un eğitimleri sürecinde engelli bir birey ile eğitim aldığı, %85,14'ünün yaşadığı çevrenin engelliler açısından uygun olmadığını düşündüğü, büyük bölümünün bulunduğu ortamda engelli bir birey olmasından rahatsızlık duyduğu, çoğunluğunun engelli bir arkadaşının olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada öğrencilerin engellilik konusundaki bilgi ve ilgi düzeylerinin genel olarak düşük olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, üniversite gençliği, öğrenci, özel gereksinim.

---

¹ İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü Öğretim Üyesi

² Dicle Üniversitesi, İİBF, Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi. (İletişim yazarı) E-Posta: ozgur@ozguraltindag.com

AWARENESS OF UNIVERSITY STUDENTS TO DISABLED PEOPLE

ABSTRACT

This study was done to determine the awareness of university students about disabled people. A 15-question interview form prepared by the researchers was used in this research, which was designed in a screening model in accordance with quantitative method principles. The research data were collected between January 2016 and June 2017 with 525 randomly selected students who were educated at Malatya İnönü University and accepted to participate in the study using this interview form. The obtained data were analyzed with SPSS 21.0 packet program and the results of the research were presented by using frequency tables.

It was found out that the results obtained from the research showed that 8.6% of the students were disabled individuals, 26.09% were educated with an individual with disabilities during the education period, 85.14% of them were not suitable for the obstacles, the disadvantages of being an individual with a disability in the environment and the fact that a majority of the disabled person is not a friend. In the study conducted, it was determined that the level of knowledge and interest on the subject of disability was generally low.

Key Words: Disability, university youth, student, special needs.

GİRİŞ

Engellilik pek çok alt başlığı olan ve çeşitli şekillerde tanımlanan bir kavramdır. Ülkemizdeki tanımlamalara bakıldığında ilk akla gelen 5378 sayılı kanundur, bu kanunda engellilik “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmıştır. Engel türleri 2002 yılında yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması’nda altı başlık altında toplanmıştır.

- Ortopedik Engelli
- Görme Engelli
- İşitme Engelli

- Dil ve Konuşma Engelli
- Ruhsal ve Duygusal Engelli
- Zihinsel Engelli

Fiziksel göstergeler ve kısıtlar üzerine yapılan bu ayırım bazı çevrelerce kabul görmemekte, engelliliğin aslında sadece algısal bir durum olduğu vurgulanmaktadır.

Gelişmişlik düzeyi özellikle doğumsal engellilik düzeyinde bir azalma yaratsa da engellilik dünya genelinde hiçbir ayırım gözetmeden görülen bir durumdur. İncinebilir grupta bulunan pek çok birey gibi engellileri de sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır (Çaha,2016).

İnsan haklarının en temel ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi uyarınca tüm insanlar hiçbir fark gözetilmeksizin eşit haklara sahiptir. Bu eşitlik bireylerin sahip oldukları kimi farklılıklar nedeni ile asla değişmez. Toplum içinde eşitlik ilkesinin uygulanma sürecinde en büyük sorunu incinebilir grupla yaşanmaktadır. Engelliler belki de bu süreçte en mağdur olan gruplardan biridir. Taylor'a (1999) göre, engellilik doğrudan toplum içinde yaşayan bireylerin engelli bireylere verdikleri tepkilerle bağlantılıdır. Tepkilerin oluşumu ve şekillenmesi de yine toplumun sosyo-kültürel özellikleri ile doğrudan bağlantılıdır.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre; görme, duyma, konuşma, yürüme, merdiven çıkma veya inme, bir şey taşıma veya tutma ve yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlandığını veya hiç yapamadığını belirten kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841'dir. Sayılara oransal açıdan bakıldığında 2011 yılında toplam nüfusun % 6.6'sının en az bir engeli olduğu görülmektedir. 2011 yılında gerçekleştirilen araştırmaya göre nüfusun % 1.4'ü görme, %1.1'i işitme, %0.7'si konuşma, %3.3'ü ortopedik, %2.2'si ise zihinsel engellidir.

Engellilerin yaşamlarını engelli olmayan bireylerinkinden bir fark olmaksızın sürdürebilmeleri için Dünya Engelliler Vakfı öncülüğünde, Evrensel Standartlar ilke, usul ve esaslarına göre planlanmış 6 kıta 65 ülkeden, Dünya Engelliler Birliği üyesi 120 ilgili ve yetkin kuruluş tarafından 3 yıllık bir çalışma sonucunda Engelliler için Evrensel Standartlar Kılavuzu yayınlanmıştır. Bu kılavuzda yaya yolları ve kaldırım düzenlemeleri, rampalar, merdivenler, otoparklar, tuvaletler, bina girişleri, koridorlar, asansörler, taşıtlar ve bekleme, aktarma, indirme-bindirme yerleri başlıkları ile on

başlıklı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın esas amacı engelli bireylerin yaşadıkları yerleşim biriminde hiçbir sorun yaşamadan rutin yaşamlarını devam ettirmeleridir (Dünya Engelliler Vakfı&Dünya Engelliler Birliği, 2011).

Bu düzenlemelerin tam anlamıyla yapılmaması engellilerin gündelik yaşamlarında çok ciddi sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır. Türkiye’de her yüz kişiden 6’sının farklı türde engele sahip olduğu düşünüldüğünde her engellinin farklı sorunlar yaşadığı ve farklı ihtiyaçlara sahip olduğu ortadadır. İhtiyaçların karşılanması ve sorunların çözümü bütüncül bir bakış açısı ile mümkündür.

Çelik’in ifade ettiği üzere engellilerin katılımı olmadan sadece engelsizlerin empatik yaklaşımları ile yapılan çalışmaların hedeflenen kullanıcı kitlesine hizmet etmesi oldukça zordur. Aslında engelliler için yapılan tüm düzenlemeler hemen herkesin ihtiyaç duyduğu bazı özel durumlarda kendi ihtiyaçlarına da cevap verebilmektedir. Geçirilen bir kaza, yaşlılık gibi yaşam olayları buna örnek olarak gösterilebilir ve zaman zaman herkese bu düzenlemelere olan ihtiyacı hatırlatabilir. Yapılan bu çalışmalar bir zorunluluktan öte bir kültüre dönüşmelidir (2013).

Engellilere yönelik tutum ve davranışların acımadan uzak bir yapıda hak temelli bir bakış açısı ile şekillenmesi gereklidir. Genel olarak hizmetlere erişimdeki eksiklikler doğrudan sosyal bütünleşmeyi de engellemektedir.

Engelli bireyler yaşam alanları içinde pek çok sorunla yüz yüze gelirken eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere de erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Her bireyin eğitim alma hakkına sahip olduğu dikkate alındığında tüm eğitim birimlerinin engelli dostu olması gereklidir. Türkiye’deki eğitim alanlarının pek çoğu engelli dostu değildir. Özellikle eski yapıların birçoğunda rampa, asansör, kabartma yazı gibi pek çok eklenti eksikliği vardır.

Tabi tüm eğitim alanlarının engelli dostu olması da tek başına yeterli değildir. Bu noktada engelli bireylerin çevrelerinde yer alan diğer bireylerin de farkındalık kazanmaları önemlidir.

Bu bağlamda Başbakanlık Özürülüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2009 yılında yapılan “Toplumda Özürülülük Algısı” araştırmasına göre “Özürlü Denildiğinde Aklınıza Ne Geliyor?” sorusuna % 24,2 oranında “yardıma muhtaç kişi” yanıtının verildiği görülmektedir. Araştırmaya katılanların % 32’si “ruhsal ve duygusal”, % 28,2’si “zihinsel engellilerle arkadaş olmam” derken, %30,1’i “zihinsel engellilerle çalışmam”

demektedir. Yine aynı araştırmada katılımcıların % 25,9'u "ruhsal ve duygusal", % 19,1'i ise "zihinsel engellilerle komşu olmak istemem" yanıtını vermiştir (ÖZİDA, 2010). Araştırma sonuçlarına bakıldığında toplumda genel olarak engellilikle ilgili bir muhtaçlık algısının oluştuğu ve engellilerle birebir ilişki kurmaktan kaçınıldığı söylenebilir.

Toplumun böyle bir algısı varken özellikle eğitimin son noktası olarak düşünülebilecek üniversitelerde belirli bir olgunluğa erişmiş olması beklenen öğrencilerin daha duyarlı ve önyargılardan uzak tutum ve davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Ancak engelli bireyler çevresel şartlardaki eksiklikler nedeni ile yaşadıkları sorunlar yanında diğer bireylerden kaynaklı sorunlar da yaşamaktadırlar.

Yine benzer şekilde genel olarak engelli dostu olmayan çevre düzenlemeleri de sosyal bütünleşmenin önünde engeller oluşturmaktadır. Fiziksel sorunlar toplumsal bütünleşmenin önünde duran en büyük sorunların başında gelmektedir (Çelik, 2013).

Diğer yandan 2005 yılında çıkan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanunun içerisinde "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürlülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir" maddesi yer almaktadır.

Yine aynı Kanunda üniversitelerde, engelli üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için araç-gereç temini, özel ders materyallerinin hazırlanması, özürlülere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının hazırlanmasının temini gibi konularda çalışma yapmak üzere Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezi kurulmasının gerekli olduğu belirtilmektedir.

Yükseköğretim sistemi içindeki engelli bireyleri ilgilendiren diğer bir düzenleme de 20.06.2006 tarih 26204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"dir. Yönetmeliğin amacı "yükseköğrenim gören özürlü öğrencilerin, öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli tedbirleri almak ve bu yönde düzenlemeler yapmak üzere, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı bünyesinde kurulan Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Birimi ile Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve üniversiteler bünyesinde oluşturulacak özürlülerle ilgili birimlerin çalışma usul ve esaslarını

düzenlemek” olarak geçmektedir. İlgili yasal düzenlemede “Yükseköğretim kurumları tarafından bir rektör yardımcısı sorumluluğunda, özürlü öğrencilerin akademik, idari, fiziksel, psikolojik, barınma ve sosyal alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmalarını planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere, mediko-sosyal sağlık, kültür ve spor işleri daire başkanlığına bağlı özürlü öğrenciler birimi oluşturulur. Birimin çalışma usul ve esasları yükseköğretim kurumlarınca belirlenir” ifadeleri yer almaktadır.

Aslında engelleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar potansiyel engelli durumda bulunan tüm bireyler için de etkin sonuçları olan çalışmalardır. Yapılacak bu etkin çalışmalar hem tüm tasarımların içindeki engelleri kaldırmakta böylece toplum içindeki engelliliği de ortadan kaldırmaktadır.

Bu yasal düzenlemelerin gereği olarak pek çok üniversitede Özürlü Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu merkezler eşitliği sağlama odaklı pek çok çalışma yapsa da yapılan tüm çalışmaların tam anlamıyla yeterli olmadığı söylenebilir. Özellikle öğrencilerde farkındalık yaratma noktasında çok daha fazla çalışmanın yapılması gereklidir.

Bu bağlamda araştırma, üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıklarını belirlemek amacı ile yapılan tarama modelindeki bu çalışma; çalışmaya katılmayı kabul eden rastgele seçilmiş 525 üniversite öğrencisi ile yüz yüze yapılan görüşmeler aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ait veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formu aracılığı ile toplanmıştır. Üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıklarını belirlemeye yönelik 15 sorudan oluşan bilgi formunun ilk bölümünde demografik bilgiler, ikinci bölümünde ise araştırmaya ilişkin sorulara yer verilmiştir. Araştırmaya ait veriler 2016-2017 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesi öğrencilerinden elde edilmiştir.

Çalışma üniversite öğrencilerinin engelli bireyler hakkındaki farkındalıklarını belirleyecek, böylece üniversite içinde engelli bireyler için yapılması gereken çalışmalara ışık tutacaktır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 20,57 olarak hesaplanmış, öğrencilerinin % 70,86'sının kadın, % 29,14'ünün erkek olduğu bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin hangi fakültenin öğrencisi olduklarına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin fakültele göre dağılımları

Fakülte	Sayı	%
Eğitim Fakültesi	161	% 30,67
Fen Edebiyat	68	%12,95
İİBF	62	%11,81
Meslek Yüksek Okulu	52	% 9,9
Sağlık Bilimleri	50	%9,52
Mühendislik Fakültesi	40	%7,62
İlahiyat Fakültesi	35	%6,67
Diğer	57	%10,86
TOPLAM	525	%100

BULGULAR

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin özel gereksinimli bireyler ile ilgili olarak sorulan sorulara verdikleri cevaplara ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

Tablo 2

Ailede Engelli Bireyin Varlığı	S	%
Evet	45	8,6
Hayır	480	91,4

Çalışma kapsamında öğrencilere sorulan “*Ailenizde engelli bir birey var mı?*” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde araştırmaya katılan gençlerin % 8,6'sının ailesinde engelli bir birey olduğu, % 91,4'ünün ailesinde ise engelli bir birey olmadığı belirlenmiştir. TÜİK'in 2002 yılında yaptığı araştırmada Türkiye'deki engelli ve süregen hastalığı olan bireylerin toplam nüfus içindeki oranı % 12,29 olarak belirlenmiştir. 2011 yılında ise en az bir engeli bulunan bireylerin sayısının 4 milyon 882 bin 841 diğer bir ifadeyle 2011 yılında toplam nüfusun %6,6'sının en az bir engelinin bulunduğu

belirlenmiştir (TÜİK, 2015; TÜİK, 2017). Bu anlamda sonuçlar genel istatistikler ile uyumludur.

Tablo 3

Eğitim-öğretim sürecinde engelli bir birey ile eğitim alma durumu	S	%
Evet	137	26,09
Hayır	388	71,81

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine sorulan “Eğitim-öğretim sürecinizde bugüne kadar engelli bir birey ile birlikte eğitim aldınız mı?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde gençlerin %26,09’unun evet, % 71,81’inin ise hayır dediği belirlenmiştir. Buna göre bakıldığında üniversitede her dört kişiden birinin eğitim hayatı süresince engelli bir birey ile birlikte eğitim aldığı görülmektedir. Aslında bu ülke içinde engellilerin eğitim sürecinde ne ölçüde yer aldıkları ve yapılacak çalışmaların ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından önemli bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Tablo 4

Yaşanılan çevrenin engelliler açısından yaşanabilir bir çevre olduğunu düşünme durumu	S	%
Evet	71	13,52
Hayır	454	86,48

Çalışma kapsamında üniversite öğrencilerine yönlendirilen “Yaşadığınız çevrenin engelliler açısından yaşanabilir bir çevre olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde gençlerin %13,52’sinin evet, %86,48’inin hayır cevabını verdikleri tespit edilmiştir. Çevrenin engellerden uzak bir yapıda yeniden inşası bir gereklilik iken bu inşa sürecinin istenilene tam cevap verememesi Çelik’in de ifade ettiği gibi yapılan çoğu düzenlemenin engellilerin katılımı olmadan sadece engelsizlerin empatik yaklaşımları ile yapılmasıyla doğrudan ilişkilidir. Eşitlikçi bir bakış açısı ile düzenlenmeyen çevre şartları engellilerin sosyal bütünleşmelerinin önünde birer set oluşturmaktadır.

Tablo 5

Engelli bir bireyin herhangi bir problem ile karşılaştığına şahit olma durumu	S	%
Evet	288	54,86
Hayır	237	45,14

Üniversite öğrencilerinin “Engelli bir bireyin herhangi bir problem ile karşılaştığına şahit olduğunuz mu?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde gençlerin %54,86’sının evet, %45,14’ünün hayır dedikleri belirlenmiştir. Bu durum da yine çevresel şartlarla bağlantılandırılabilir. Bu duruma örnek olarak örneğin ABD’de engellilerin havaalanlarında uçağa binene kadar yapılacak tüm işlemleri tek başlarına yapmaları gerekmektedir çünkü bu ülkede tüm sistem eşitlikçi bir bakış açısı ile kurgulanmıştır (Çaha,2016). Engelli bireyin engeline bağlı bir sorun yaşamaması aslında tam olarak sistemin eşitlikçi bir bakış açısı ile işlememesinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6

Bir problem ile karşı karşıya kalan engellinin probleminin çözümü için girişimin olma durumu	S	%
Evet	323	61,46
Hayır	202	38,54

Gençlere yöneltilen “Bir problem ile karşı karşıya kalan engellinin probleminin çözümü için girişiminiz oldu mu?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde gençlerin yaklaşık üçte biri (% 38,54) hayır diyerek herhangi bir girişiminin olmadığını ifade etmiştir. Yardımın nasıl yapılması gerektiği konusundaki etik kurallara tam hâkim olmamakla birlikte çoğunluğun (%61,46) engelli bireyin ihtiyaç duyduğu anda yardım etmesi olumlu bir göstergedir.

Her 10 öğrenciden 3’ünün yardım girişiminden uzak durmaları da önemli bir veridir. Aslında bu durum Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından 2009 yılında yapılan “Toplumda Özürlülük Algısı” araştırması ile benzer yönler barındırmaktadır. Araştırmaya katılanların % 32’si ruhsal ve duygusal, % 28,2’si zihinsel engellilerle arkadaş olmayı istemezken, %30,1’i zihinsel engellilerle çalışmak istememektedir. Yine aynı şekilde katılımcıların % 25,9’u ruhsal ve duygusal, % 19,1’i ise zihinsel engellilerle komşu olmayı istememektedir. Toplumda engelli bireyden uzak durma ile ilgili oluşan bu algının üniversite öğrencilerinde de görüldüğü söylenebilir.

Tablo 7

Bulunulan ortamda engelli bir bireyin olmasının rahatsız etme durumu	S	%
Evet	505	96,16
Hayır	20	3,84

Araştırmaya katılan öğrenciler “*Bulduğunuz bir ortamda engelli bir birey olması sizi rahatsız eder mi?*” sorusuna % 96,19 oranında evet derken, ek olarak yöneltilen “*Bulduğunuz ortamda engelli bir bireyin olması o ortamdaki işleyişi zorlaştırır mı?*” sorusuna ise % 20 oranında evet zorlaştırır cevabını verdikleri görülmüştür. Bu bulgu da aslında çok net bir biçimde engelli bireylere dönük ayrımcı bakış açısının yoğun bir şekilde karşımızda durduğunun resmidir. Engelli bireyleri yalnızlaştıran bu bakış açısının değişmesi bir zorunluluktur. Burada öğrencilerin konu ile ilgili bilgi düzeylerinin düşük olmasının da bu yanıtı vermelerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Aykara (2011) tarafından yapılan araştırmada bedensel engelli öğrencilerin %53,3’ünün engellerini kabul etme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklarla kendi çabalarıyla baş etmeye çalıştıkları bulunmuştur. Yine engelli olmaya bağlı yaşanan zorluklara bakıldığında %71 oranında fiziksel çevre %29 oranında sosyal ilişkilerden kaynaklı olduğu görülmektedir.

Aykara (2015) tarafından yapılan bir başka çalışmada da zihinsel engelli kardeşe sahip bireylerin yaşadıkları en belirgin güçlüklerden birinin sosyal çevrenin olumsuz tutum ve davranışlarına ilişkin olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda araştırmaların sonuçları birbirini tamamlamaktadır. Engellilere dönük olumsuz bakış açısı yine en çok engelli bireyleri ve yakınlarının yaşamalarını zorlaştırmaktadır.

Tablo 8

Bugüne kadar engelli bir yakın/samimi arkadaşın olma durumu	S	%
Evet	167	31,81
Hayır	358	68,19

Üniversite öğrencilerinin kendilerine yöneltilen “*Bugüne kadar engelli bir yakın/samimi arkadaşınız oldu mu?*” şeklindeki soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde gençlerin yarıdan çoğunun (% 68,19) hayatının herhangi bir döneminde engelli bir arkadaşı olmadığı belirlenmiştir. Bu soruda öğrencilerin yarıdan çoğunun engelli bir yakını ve arkadaşı olmadığını belirtmesi de önemlidir. Burada engelli bireylerden uzak durma konusu yine gündeme gelmektedir. ÖZİDA (2010) tarafından yapılan çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Bu bağlamda genel yaşamda sosyalleşmede sıkıntı yaşayan engellilerin bir kısmı engellerin ortadan kalktığı sanal sosyal dünyada sosyalleşmeye çalışmaktadır. Köten ve Erdoğan (2014) tarafından yapılan çalışmada bu durumun da gerçek yaşamdan

bağımsız olmadığı engellilerin sosyal ağlarda sosyalleşme oranının gerçek dünyadaki sosyal katılımı ilişkili olduğu bulunmuştur. Yani gerçek sosyal yaşamdan itilen engellilerin sanal sosyal ağlarda da tam anlamıyla sosyalleşemedikleri söylenebilir. Bu sonuç bu araştırma bulguları ile birlikte düşünüldüğünde öğrencilerin engelli bireyleri yaşamlarına dahil etmekten kaçınmaları aslında engellilerin sosyal alanlarını daha da daraltmaktadır. Bu durum fiziksel şartlardaki olumsuzluklarla bir araya geldiğinde engellilerin daha da içe kapanmalarına neden olabilmektedir.

Çaha'nın (2016) ifade ettiği gibi toplumun bu durumu tersine çevirerek sosyal dışlanma yerine sosyal içermeyi ön plana alması gerekmektedir. Bunun toplumun her düzeyinde yapılması gerekmektedir. Ülkemizde çoğu hakaret cümlesinin içinde engelliliğin pek çok türüne ait kelimeler ve kavramlarının yer alması bile aslında bakış açısındaki olumsuzluğu ortaya koymaktadır. Dilin de yer aldığı bu ayrımcı öğelerin süreç içinde değişmesi bir zorunluluktur.

Tablo 9

Engelli bireylere yönelik herhangi bir çalışmada gönüllü olarak yer alma durumu	S	%
Evet	118	22,48
Hayır	407	77,52

“Engelli bireylere yönelik herhangi bir çalışmada gönüllü olarak yer aldınız mı?” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmının (% 77,52) o güne kadar bu kapsamda herhangi bir faaliyette yer almadıkları belirlenmiştir. Bu sonuç da yine toplumsal katılım ve sosyal sorunlara duyarlılıkla ilişkilidir. Aslında üniversitelerde engellilere özel günlerin kutlanması ve özel etkinliklerin yapılması asıl amaç değildir. Amaç diğer tüm etkinliklere engellilerin sorunsuz katılımının sağlanması olmalıdır. Bu bağlamda bu doğrultuda yapılacak tüm çalışmaların da süreci kolaylaştırıcı çalışmalar olması gereklidir. Bu tip yapılan çalışmaların da bir yönüyle ayrımcı bir bakış açısıyla inşa edildiği söylenebilir. Burada her bireyin birer engelli adayı olduğu bakış açısının ötesinde engelli bireyleri anlamak için engelli olmanın ya da engelli bir yakına sahip olmanın gerekli olmadığı ön plana alınmalıdır.

Tablo 10

Hangi alanların özel olarak engellilere ayrıldığını bilme durumu	S	%
Evet	336	64
Hayır	189	36

Katılımcılar “*Hangi alanların özel olarak engellilere ayrıldığını biliyor musunuz?*” sorusuna %64 oranında Evet biliyorum, %36 oranında Hayır bilmiyorum yanıtını vermiştir. Bu bulguya bakıldığında üniversite öğrencilerinde genel anlamda engelliler için özel düzenlemeler ile ilgili bir farkındalığın oluştuğu ancak uygulamaya dönük etkinliklerden uzak durdukları söylenebilir.

Tablo 11

Zor durumda kaldığında engellilere ayrılan alanları kullanma durumu	S	%
Evet	195	37,14
Hayır	330	62,86

Bu sorunun hemen arkasından sorulan “*Zor durumda kaldığınızda engellilere ayrılan alanları kullandığınız oldu mu?*” sorusuna üniversite öğrencilerinin % 37,14’ünün evet ihtiyaç duyduğumda kullanırım cevabını verdikleri belirlenmiştir. Burada da yine öğrencilerin bazı düzenlemelerin günlük hayatı kolaylaştırdığının farkında oldukları görülmektedir. Örneğin üniversite içinde ve günlük hayatta kullanılan tüm yapılardaki asansörler özel gruplara öncelikli olarak kullanıma sunulmuş olsa da hemen herkes bu hizmetten faydalanmaktadır. Yine aynı şekilde rampalar da çoğunlukla merdivenler yerine kullanılmakta, engelliler için ayrılan otopark alanları da işgal edilmektedir. Genel olarak tüm ülkede görülen bu durum öğrencilerde de görülmektedir. Aslında hayatı engelliler adına kolaylaştırmaya dönük bu çalışmaların yine engelsizler tarafından kullanılması engelsizlerin hayatını daha da kolaylaştırırken engellilerin hayatını daha da zorlaştırmaktadır. Bu oranın %37,14’de kalmış olması düşük gibi görünse de aslında önemli bir orandır. Burada esas hedef bu oranın en asgari düzeye indirilmesi olmalıdır.

Tablo 12

Engelli bir birey olunması halinde engellilere ayrılan alanların engelli olmayan bireyler tarafından kullanılması halinde kendini engellemiş/dışlanmış/hakları ihlal edilmiş hissetme durumu	S	%
Evet	422	80,38
Hayır	103	19,62

Bu sorularla ilişkili olarak gençlere yöneltilen “*Engelli bir birey olsaydınız size ayrılan alanlar engelli olmayan bireyler tarafından kullanıldığında kendinizi engellemiş/dışlanmış/hakları ihlal edilmiş hissediyor muydunuz?*” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde ise gençlerin %80,38’inin evet, %19,62’sinin hayır cevabını verdiği belirlenmiştir. Bu bulgu da aslında bir üstteki bulguyu destekler niteliktedir. Sadece empatik bir bakış açısıyla hareket edildiğinde kendini mağdur hissedeceğini söyleyen çoğunluğun engellilerle birebir ilişki kurmaktan, engellilerin yaşamını kendi yaşam düzeniyle eşitleyici çalışmalar içinde bulunmaktan kaçınmaları çarpıcıdır. Bu sonuç yine tüm düzenlemelerin “engelsizlerin empatisi” ile yapılmasının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan çalışma sonunda öğrencilerin çoğunlukla en az bir engelli bireyle eğitim aldıkları veya yakınlarının olduğu, yaşanan çevrenin engelliler açısından yaşanabilir bir çevre olmadığını düşündükleri, çoğunlukla engelli bireylere ihtiyaç duydukları an yardımcı oldukları, tamamına yakınının engelli bir bireyle aynı ortamda olmaktan rahatsız olduğu, yarıdan çoğunun hayatları boyunca herhangi bir engele sahip arkadaşının olmadığı, çoğunlukla engelliler için yapılan etkinliklerde yer almadıkları, engelliler için ayrılan özel alanlar hakkında bilgi sahibi oldukları, önemli bir kısmının engellilerin özel kullanımına açılan alanları kullandığı, çoğunun empati kurduğunda kendisini engelli bir birey olarak düşündüğünde kendisine ait alanların engelsizler tarafından kullanılmasına karşı olduğu bulunmuştur.

Bulgulara genel olarak bakıldığında üniversite öğrencilerinin engellilere dönük farkındalık düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir. Bu durumun oluşmasında ülkedeki genel bakış açısının da etkili olduğu söylenebilir. Engelli bireylerin fiziksel ve sosyal engeller nedeniyle sosyal yaşam alanlarında daha az var olmaları görünürlük

düzeylerini azalttığı için toplumun her düzeyinde oluşması beklenen farkındalık düzeyi ne yazık ki oluşmamaktadır.

Oliver (1996) engelliliğin çevresel şartların uygun olmaması ve toplumun bireye bakışı ile oluşan bir durum olduğunu ileri sürmüştür. Uzun süre sosyal model olarak da anılan bu bakış açısı giderek eşitlikçi, eşitleyici bakış açısına evrilmektedir.

Çaha'nın (2016) da ifade ettiği gibi dünya genelinde artık tam bir eşitlik içinde yaşamayı öngören yaklaşımlar öne çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda amaç engellilerin bağımsız ve diğer yurttaşlarla eşit şekilde eşit şartlarda yaşamalarının sağlanması olmaktadır. Dünyadaki pek çok gelişmiş ülkede engelli bireyin günlük yaşamını neredeyse tam bağımsız sürdürmesi mümkün olabilmektedir.

Bu türden çalışmalarda esas amaç engellilerin sosyal sermayelerinin artması olmalıdır. Engelliler, aile ve yakın akrabaları tarafından oluşturulan yakın sosyal ağ içerisinde buldukları yakın ilişkileri gerçek yaşamda bulamamaktadır. Bu durum da engellileri zaman zaman mutsuzluğa ve umutsuzluğa itebilmektedir (Köten ve Erdoğan, 2014).

Engelli bireylere dönük düzenlemelerde esas amaç engellilere ayrıcalık sunmak değil eşitlik temelli uygulamalar yaratmak olmalıdır. Bu anlamda eşitlikçi bakış açısı bunun gerçekleşmesini sağlamada kullanılacak en önemli araçtır.

Engellilerin eğitim alma hakkını kullanma aşamalarında en üst düzeyde eşitlikçi bir bakış açısının oluşması bir zorunluluktur. Çaha'nın (2016) ifade ettiği üzere üniversitenin her yerinin engellilerin rahatça girip çıkabilecekleri hale getirilmesi, engellilerin üniversite içindeki tüm etkinliklere doğrudan ve sorunsuz katılım gösterebilmeleri engellilerin üniversitedeki yaşamda daha çok yer almalarını sağlayacak böylece engellilere yönelik olumsuz tutum ve davranışları en aza indirecektir.

Üniversite içerisinde bulunan pek çok alt ve bağlı birimde yapılacak tüm fiziki iyileştirmelerin aslında engellilerin sosyal yaşamda daha çok bulunmalarına fırsat yaratacağı ve bu sayede yaratılması planlanan eşitlikçi ortamın daha fonksiyonel olmasına katkı sağlayacağı ortadadır.

Üniversiteye ulaşımında kullanılacak araçların engelli dostu olması, dershaneler, tuvaletler, yemekhaneler ve diğer tüm sosyal alanların farklı engellere sahip bireylerin rahatça kullanacakları hale getirilmesi gereklidir. Bu aynı zamanda engelli bireyler için hem temel bir insan hakkı hem de anayasal bir haktır. Yapılan yasal düzenlemelerin

defakto düzeyde de etkin bir halde olması gereklidir. Bu bağlamda Subaşıoğlu (2008) yaptığı çalışmada üniversitelerin kütüphanelerinin de engellilerin üniversitedeki yaşama dahil olmalarında oldukça önemli olduğunu vurgulamış, hem kütüphanelerin genel fiziki yapısının hem de kütüphanelerde çalışan personelin tavır, söylem ve davranışlarının eşitlikçi bir düzeyde olmasının önemini vurgulamıştır.

Üniversitelerin “engelsiz üniversite” olmaları için pek çoğunda konu ile ilgili merkezler açılmıştır. Bu merkezlerin amacı engelli öğrencilerin ilk kayıt gününden mezun oldukları güne kadar üniversite içinde karşılaştıkları sorunların çözümü, istek ve beklentilerinin karşılanması, üniversitelerin engelli dostu eğitim kurumlarına dönülmesinin sağlanmasıdır. Ancak bu merkezlerin tam anlamıyla fonksiyon gösteremedikleri söylenebilir.

Üniversitelerdeki öğrenciler özelinde engellilere dönük bakış açısında değişim yaratmak için özel dersler, seminerler, buluşmalar, çeşitli organizasyonlar yapılmalıdır. Özellikle empatik düşünme becerisini geliştiren drama gibi etkinliklerin derslerde etkin şekilde kullanılması sağlanmalıdır. Yapılan tüm çalışmaların engellilere bir ayrıcalık tanımaktan uzak toplumsal bir eşitliğin inşasına dönük olması esas hedef olmalıdır.

Engelsiz bir dünya dileğiyle...

KAYNAKÇA

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun. Kabul Tarihi: 1/7/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 7/7/2005 Sayı : 25868.

Aykara, A. (2011). Kaynaştırma eğitimi sürecindeki bedensel engelli öğrencilerin sosyal uyumlarını etkileyen etmenler ve okul sosyal hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 63-84.

Aykara, A. (2015). Zihinsel engelli kardeşe sahip bireylerin yaşadıkları güçlüklerin sosyal rol kuramı açısından değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2).

Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2010). *Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anılıyor Temel Araştırması*. Web: http://eyh.aile.gov.tr/data/545886b5369dc3281c69af4f/toplum_ozurlulugu_nasil_aniliyor.pdf Erişim Tarihi 25.08.2017.

- Çaha, H. (2016). Engellilerin toplumsal hayata katılmasına yönelik politikalar: Türkiye, ABD ve Japonya Örnekleri. *İnsan & Toplum Dergisi*, 5(10), 123-150.
- Çelik, Ö. (2013). *Mekansal Planlama ve Tasarım Sürecinde Engellilik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2004). *Türkiye özürülüler araştırması 2002*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.
- Dünya Engelliler Vakfı&Dünya Engelliler Birliği (2011). Engelliler İçin Evrensel Standartlar Kılavuzu - USTAD.
- Köten, E., ve Erdoğan, B. (2014). Sanaldan gerçeğe ağlara tutunmak: engelli gençlerin Facebook'ta sosyalleşme deneyimleri. *Alternative Politics/Alternatif Politika*, 6(3).
- Oliver, M. (1996). *Understanding disability: From theory to practice*. Nee York: St Martin's Press.
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin bilgi ve belge yönetimi bölümlerinin "engellilik farkındalığı" üzerine bir araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9(2), 399-430.
- Taylor, S. (1999). *Health, illness and medicine. Sociology: Issues and Debates*. London: MacMillanPress,
- TÜİK, (2011). Nüfus ve Konut Araştırması, 2011. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=276 , Erişim Tarihi: 02.09.17.
- TÜİK, (2015). Dünya Nüfus Günü 2015, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617>, Erişim Tarihi: 02.09.17.
- TÜİK, (2017). Özürülülük Oranları 2002, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017#, Erişim Tarihi: 02.09.17.
- Yükseköğretim Kurumları Özürülüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği*. Yayınlandığı Resmi Gazete: Tarih:14.08.2010 C, Resmî Gazete Sayı : 27672.